

STARE I NOVE PARADIGME HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE

Jure KRIŠTO

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

UDK: 930.1(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 26. 1. 2000.

Hrvatska historiografija suočena je s jednim osebujnim problemom. S jedne strane, zapadni historičari priznaju da je ideja komunizma bila vrlo utjecajna u zapadnim izobrazbenim sustavima, osobito u historiografiji. S druge strane, neki prominentni hrvatski historičari odbacuju ideju da su marksizam i Komunistička partija bitno utjecali na historiografiju. Oni stoga odbacuju ideju da bi njihova historiografija trebala biti revidirana i popravljena. Štoviše, svaki pokušaj u tom smjeru, čak svaki historiografski pristup koji se razlikuje od njihova proglašavaju "neznanstvenim". Naslanjajući se na teorijska razmišljanja o naravi "povijesnog mišljenja", autor se ne slaže s tim hrvatskim historičarima te tvrdi da je s hrvatskom neovisnošću hrvatska historiografija suočena s novim paradigmatiskim određenjem. Bivša historiografija bila je obilježena paradigmom jugoslavenstva kao konačnim ostvarenjem hrvatske nacije i kao najvišim političkim postignućem. Sad kad je povijesni razvoj pokazao neutemeljenost te pretpostavke, historiografija je suočena s drukčijom paradigmom koja će u konačnici preispitati prošle historiografske "istine" te zahtijevati svježiji pogled u (nedavnu) prošlost. To će predstavljati pravo osvježenje hrvatske historiografije, jer će, nakon dugoga razdoblja, konačno biti oslobođena političkih i ideoloških nameta.

Jure Krišto, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10,
10000 Zagreb, Hrvatska. E-mail: jkristo@misp.isp.hr

UVOD

165

Historičar koji danas u Hrvatskoj želi promišljati o dosezima historiografije i o historiografskom pozivu uopće susreće se s dvostrukim izazovom. S jedne strane, ugledni historičari u svijetu sve više uočavaju činjenicu da je ideja komunizma (i socijalizma) vladala ne samo u zemljama koje su se zvale socijalističkima, nego i među intelektualcima u Europi, Americi i drugim zemljama liberalnih demokracija što je, nesumnjivo, bit-

no utjecalo i na historiografiju. S druge strane, historičari koji su pristajali uz tu ideju komunizma niječu takav utjecaj njihova vjerovanja na historiografiju. To je nijekanje možda najizraženije upravo u Hrvatskoj.

Francuski historičar François Furet nedavno je upozorio kako je komunistička ideologija bila vrlo privlačna za mnoge intelektualce liberalnih demokracija, usprkos očitim nedostacima komunističke prakse.¹ On objašnjava da je ta privlačnost počivala na iluziji kako je komunistička ideologija pobijedila građansku liberalnu demokraciju te obećavala bolji svijet. Furet također drži da je komunizam uspio održavati tu iluziju na zaslugama koje je stekao u borbi protiv "fašizma".

Još je jedna knjiga, koja se također pojavila u Francuskoj, *Le livre noir du communisme*, nemalo uzбудila duhove zbog analize tragičnih posljedica komunizma u nedavnoj svjetskoj povijesti.² Znakovito je da sama pojava knjige, djelo više autora, nije uopće išla bez poteškoća i opstrukcije. I u toj knjizi Stéphane Courtois pita za razloge preslabe reakcije na svjedočanstva o komunističkim zločinima, reakcije koja nije (bila) ni približno jednaka reakciji na zločine nacizma i fašizma. On također nalazi krivca za takvo stanje u intelektualcima, upozoravajući na utopijsko vjerovanje zapadnih intelektualaca, pretežno lijevih nagnuća, da se u zemljama pod komunizmom uistinu "gradio socijalizam" te na taj način ispunjavao njihova vlastita iščekivanja. Slaže se s Furetom da je drugi važan razlog žmirenju pred komunističkim zločinima sudjelovanje bivšega Sovjetskog Saveza u borbi protiv fašizma i nacizma te japanskog imperijalizma. Budući da su se komunisti i drugdje pridružili sovjetskom otporu te pretrpjeli mnoge žrtve, u vremenu poslije rata živjeli su od svojega "antifašizma" – iako se ranije paktiranje s nacionalsocijalizmom zaboravilo tumačenjem da je bila riječ o taktičkom potezu – te nisu dopuštali da im se prigovara za njihove zločine.³ Oni koji su neposrednije iskusili komunističke režime znaju da je i historiografija u socijalističkim zemljama širila komunističku iluziju te tako postala dodatnim razlogom zaborava komunističkih zločina. Stoga su neke bivše socijalističke zemlje (Poljska, Češka Republika) smatrale potrebnim da izvedu prisilnu smjenu odgojitelja i predavača povijesti te drugih predmeta humanističkih znanosti, što nije bio slučaj i u Hrvatskoj.

Nasuprot takvim radikalnim kritikama zapadnog intelektualnog *establishmenta* zbog olakog prelaženja preko komunističkih zločina, jedan broj hrvatskih historičara ne drži da je bilo krivotvorenja povijesti te da je potrebno bilo kakvo redefiniranje i čišćenje novije nacionalne povijesti. Nije rijetka ni tvrdnja u tim krugovima da Komunistička partija, barem u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji, nije utjecala na historijsku znanost.⁴ Potrebno je, međutim, zbog kompletnosti historijskoga podatka podsjetiti da je tu riječ o prešućivanju ne-

koliko bitnih podataka. Ponajprije, iz povremenih kontroverzija, bolje reći hajka, o povijesnoj problematici u bivšem sustavu pokazuje se da su partija kao kolektivno tijelo i njezini čelni pojedinci odlučivali o ispravnosti historijskih interpretacija. Tako je Franjo Tuđman naširoko obrazlagao da su neke njegove projekte, čak i članke, studirali, o njima raspravljali te odobravali ili odbacivali čelni partijski ljudi ili partijska tijela.⁵ Utjecajni historičari iz vremena komunizma također prešućuju da su nerijetko oni sami bili članovi Partije te samim time službeni čuvari ideologijske ispravnosti interpretacije prošlih događaja prema drugima, a autocenzori po istim kriterijima prema sebi. Moguće je, dakle, da im Partija možda nije izričito naređivala kako će pisati povijest, ali ona to i nije morala činiti, je su oni, kao njezin bitni dio, znali kako se povijest piše na partijski način. Osim toga, prešućuju i činjenicu da su im uzori i modeli u historiografiji bili uvaženi ideolozi i članovi centralnih komiteta komunističkih partija.⁶

Osim nijekanja utjecaja ideologije i Komunističke partije na historiografiju, i u sadašnjoj hrvatskoj historiografiji nerijetko susrećemo pojavu da se svaka alternativna interpretacija novije nacionalne povijesti proglašava neznanstvenom.⁷

Priznajem da se nisam namjeravao baviti teorijskim problemima vezanima za historiografiju općenito. No, u Hrvatskoj se u posljednjih desetak godina javio priličan broj historičara koji su smatrali važnim progovoriti o određenim aspektima hrvatske historiografije.⁸ Organizatori nedavno održanoga Prvoga kongresa hrvatskih povjesničara smatrali su važnim posvetiti jednu plenarnu sjednicu i jednu sekciju upravo novijoj hrvatskoj historiografiji.⁹ Možda problemi vezani uz hrvatsku historiografiju nisu izneseni na sustavan način, ali autori su u svojim prinosima ukazali na neke njezine bitne probleme na koje ću se osvrnuti u ovom radu.

Ovim radom htio bih ukazati na razloge koji bi trebali nukati na zaključke da je u dosadašnjoj hrvatskoj historiografiji bilo prevelikoga ideološkog utjecaja te da je, dosljedno, potrebno novo interpretiranje (novije) hrvatske povijesti i da se ta (re)interpretacija ne može unaprijed smatrati neznanstvenom. Odmah, također, napominjem da reinterpretacija nije nametanje nečije volje, nego zahtjev promijenjenih paradigmatičkih određenja o izradbi historiografije. Nije također naodmet naglasiti da se time ne niječu pozitivna dostignuća dosadašnje hrvatske historiografije.

Štoviše, potrebno je ukazati na činjenicu da je bilo hrvatskih historičara, čak i članova Komunističke partije, koji se nisu previše obazirali na historiografska očekivanja partijskih čelnika, nego su radili svoj posao onako kako im se činilo da im struka nalaže. U tom se smislu može reći da hrvatska historiografija zaslužuje posebnu blagost u ocjenjivanju, jer se, pod pritiskom da bude sluškinja ideologije i politike, morala domi-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

šljati na razne načine kako se ne bi potpuno prostituirala. Stoga se onaj njezin dio koji se na sve načine opirao služenju politici i ideologiji može držati časnim naporom da se interpretira novija povijest hrvatskoga naroda.

O ideološkim utjecajima u hrvatskoj historiografiji može se raspravljati na dvije razine. Na razini običnoga ustanovljavanja činjeničnoga stanja dovoljno je poznavanje dosadašnje historiografije na temelju čega je očito da je historiografija u bivšoj Jugoslaviji bila ne samo pod velikim pritiskom politike i ideologije nego se nerijetko povijala pod njihovim diktatima.¹⁰ Time ne želim reći da su historičari bili slabići ili pokvarenjaci, nego, naprotiv, da je pritisak režima bio toliki da mnogi nisu smatrali vrijednim riskirati život – ponekad je uistinu o tome bila riječ – ili sredstva za preživljenje radi historiografskih istančanosti. No, o problemu historiografije u bivšim socijalističkim zemljama može se raspravljati na razini traženja dubljih razloga njezinih slabosti. Ovdje želim raspravljati o tezi da članovi društveno najutjecajnije skupine historičara u bivšoj Jugoslaviji, članova Komunističke partije, nisu ni mogli pisati drukčiju historiju od one koju je željela politika, jer su usvojili sve predrasude i pretpostavke koje je politika i ideologija nalagala. Ovdje se, naime, postavlja radikalnije pitanje funkcioniranja izradbe historiografije. Je li pisanje historije prakticiranje objektivnosti ili je to narativni tekst koji podliježe pravilima drugih vrsta fikcija? Može li se za historiografiju reći da predstavlja objektivnu spoznaju? Ako se ispostavi da historiografija ne posreduje i ne može izravno posredovati povijest, nego da je pod svemoćnim utjecajem prethodnih opredjeljenja onoga tko piše historiju, morat ćemo zaključiti da mnogi historičari u bivšoj Jugoslaviji, zbog usvajanja komunističke ideologije i političke pozicije Komunističke partije, nisu ni mogli pisati drukčiju historiju. Tako ćemo također doći do objašnjenja zašto kod njih postoji toliko snažan otpor za revidiranje barem nekih od njihovih historiografskih zaključaka te sklonost da svaku drugu historijsku interpretaciju proglašavaju neznanstvenom.

No, takvo ustanovljavanje činjeničnoga stanja samo je prvi korak prema propitivanju o mogućim strukturalnim uvjetima funkcioniranja historiografije uopće te o potrebi novih paradigma za hrvatsku historiografiju posebno.

HISTORIOGRAFIJA I PARADIGME

Čini mi se da se u nijekanju historičara iz bivših komunističkih režima o negativnom utjecaju politike na njihovu historiografiju i u popratnom otklonu svake druge historijske interpretacije koja je različita od njihove zrcali model znanosti koji je bliži doslovnom realizmu i pozitivizmu, nego postkuhnovskim predodžbama o znanosti. Sve do dvadesetog stoljeća, naime, znanstvenici su vjerovali da njihove teorije točno opisu-

ju svijet 'kakav je u sebi', što je karakteristika naivnog realizma. Pozitivisti devetnaestoga stoljeća, pak, osobito u ranom razdoblju pozitivizma, vjerovali su da su znanstvene teorije svojevrstne formule koje adekvatno predočuju iskustvo ili suvisli zaključci na temelju prikupljenih pokazatelja.¹¹

Od šezdesetih, nedvojbeno od pojave Khunove knjige *The Structure of Scientific Revolutions*, takav model znanosti općenito morao je biti napušten.¹² Khun je dokazivao da se znanstvena zajednica, tj. skupina pojedinaca koja se bavi objašnjavanjem određenoga segmenta stvarnosti, vodi paradigrama koje se sastoje od svežnja pojmovnih, metodoloških i metafizičkih pretpostavka. Neposredna je posljedica takva uvida relativizacija ne samo ljudskoga znanja, nego same znanosti. To je imalo velik utjecaj u svim znanostima, posebno u filozofiji znanosti, a na osobit je način trebalo utjecati na historijsku znanost koja barata s mnogo složenijim činjenicama nego egzaktna znanosti. Činjenica da su znanstvene paradigme u dobroj mjeri obilježene čak i metafizičkim pretpostavkama nužno nalaže da se povjesničar opetovano pita o pretpostavkama s kojima pristupa objašnjenju prošlosti, jer pomanjkanje tog posviješćenja nužno vodi do iskrivljivanja povijesti.

No, potrebno je jedno važno upozorenje. Većina historičara pisala je povijest onako kako su nalažala historiografska pravila uspostavljena još u XIX. stoljeću, bez mnogo obaziranja na teorijske diskusije vezane uz historičarsku struku. Historičari su prikupljali dokumente i druge relevantne podatke iz prošlosti te ih ugrađivali u priču o njoj. Važno je napomenuti da je sastavnica historičarskog vjerovanja bilo i uvjerenje da su njihove povjesnice vjerni odrazi stvarnosti na koju se odnose, štoviše da su vjerni opisi onoga što se stvarno dogodilo u prošlosti.

Usprkos takvu samouvjerenju povjesničara, tijekom posljednjih četrdesetak godina mnogi su smatrali da historičarsko samopouzdanje ne smije ostati neizazvano. Upravo je status priče (naracije) u historiografiji postao upitan te su se teorijske rasprave vodile o pitanjima vezanim za svojstva narativa. Moguće je izdvojiti četiri trenda iz tih teorijskih rasprava. Prvo, skupina angloameričkih analitičkih filozofa (Walsh, Gardiner, Dray, Gallie, Morton White, Danto, Mink i dr.) nastojala je ustanoviti spoznajni status priče, gdje je naracija shvaćena kao vrsta objašnjenja posebice prikladna za objašnjenje povijesnih procesa.¹³ Narativna je historiografija za analitičke filozofe bila pouzdano sredstvo spoznaje svijeta za razliku od filozofije povijesti kakvu su zastupali Hegel i Marx. Drugo, skupina oko francuskoga časopisa *Annales* i oni koji su se identificirali s njom (Braudel, Furet, Le Goff, Le Roy-Ladurie i drugi) bili su najžešći oponenti pričane historiografije (u hrvatskoj historiografiji to je dosta neadekvatno prevedeno s "do-

gađajnicom"). Htijući na svaki način uspostaviti historiografiju kao pravu znanost, napadali su priču u historiografiji kao ideološku strategiju te, stoga, neznanstvenu.¹⁴ Protivili su se historiografiji priči za koju su smatrali da je tek priča o prošloj politici, o kratkoročnim sukobima i krizama, narativ koji je podložan dramatskim i književnim, a ne znanstvenim obradama. No, "Analisti" nisu nudili nov pristup historiografiji temeljen na nekoj novoj teorijskoj razradbi o funkcioniranju naracije, nego su se zadovoljili samo polemičkim zagovaranjem analiza "dugoročnih trendova" (u demografiji, ekonomiji, etnologiji i sl.) i "materijalnih procesa" umjesto političke "događajnice" u kojoj su u središtu subjekti.¹⁵ Treća grupa je ona književnih kritičara i filozofa (Barthes, Foucault, Derrida, Todorov, Kristeva, Benveniste, Genette, Eco) koji su priču smatrali jednim od komunikacijskih kodova koji može biti manje ili više adekvatan za predstavljanje stvarnosti.¹⁶ Neki su se od njih (Barthes) s dosta nemilosti oborili na pretenziju historiografije na objektivnost, jer su ukazivali na ideološku funkciju naracije. Ti su teoretičari usvojili mnogo od strukturalističke (Claude Lévi-Strauss, Roman Jakobson) kritike preuzetnosti zapadne civilizacije sa svim njezinim negativnostima (malograđanština, industrijalizacija, imperijalizam) kojoj i historiografija služi samo kao opravdanje.¹⁷ U svakom slučaju, u toj analizi historiografije kao spoznajnog sredstva nije ostalo gotovo ništa od pretenzije Analista da od historiografije naprave pravu znanost. U četvrtu skupinu se ubrajaju hermeneutičari (Gadamer, Ricoeur i dr.) koji u priči vide odraz svijesti o vremenu.¹⁸

Kako se vidi, u intelektualnim zapadnim krugovima postojala je podjela između angloameričke tradicije, ponajprije tradicije analitičke filozofije koja nije a priori problematizirala narativnost u historiografiji te pretežito romanske, odnosno francuske tradicije koja je bila dosta kritična prema narativnosti. Tu razdjelnicu ne treba, dakako, shvatiti radikalno, jer su se utjecaji između pojedinih autora raznoliko prelijevali.

Hayden White, koji je postao poznat po uporabi izraza "metahistorija" (*Metahistory*), najbliže je skupini analitičkih filozofa.¹⁹ Whiteova je preokupacija "struktura načina mišljenja koje se zove 'povijesno'",²⁰ ali ne stoga što bi usvajao neupitnost tog navodnog načina mišljenja, nego stoga što ga, u slijedu i europskih i angloameričkih mislitelja, stavlja pod veliki znak upitnika. Moguće je, zaključuje White, razumjeti povijesnu svijest samo kao "specifično zapadnjačku predrasudu kojom se pretpostavljena superiornost modernoga, industrijskog društva retroaktivno opravdava".²¹ Upotrebljavajući vrlo razrađen sustav analize povijesti koji su ponudili poznati historičari i filozofi povijesti XIX. stoljeća, White brani tezu da modeli povijesnog pripovijedanja i povijesne konceptualiza-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

cije zapravo ovise o "pretpojmovnoj te specifično poetskoj naravi njihova gledanja na povijest i na njene procese".²² Povjesnice su kombinacije određenih "podataka", "činjenica", teorijskog pojmovlja za "objašnjenje" tih podataka te pripovijedne strukture za njihovo predstavljanje kao vjernih prikaza prošlih događaja. Ali White vjeruje da su povjesnice temeljene na strukturalnim sadržajima, poetične i metahistorijske naravi, koji se pretkritično prihvaćaju kao paradigme o tome kakvo povijesno djelo mora biti. Stoga je razumljivo da djela historičara "predstavljaju alternativne i naoko međusobno isključujuće koncepcije kako istih segmenata povijesnih procesa tako i zadaće povijesnog mišljenja".²³ Razlike – različitost historiografskih stilova – dolaze od različito odabranog zapleta (romanca, tragedija, komedija ili satira), različite argumentacije (formistička, mehanička, organistička ili kontekstualna) te različite ideološke implikacije (anarhističke, radikalne, konzervativne ili liberalne) upotrijebljene u historijskim prikazima.

Ipak, postoji unutarnja koherencija i konzistentnost historiografskih djela tih historičara. White vjeruje da se koherencija historiografskog djela postiže na temelju koji je poetske, specifično jezične naravi.²⁴ Naime, historičar je pred povijesnom građom u situaciji sličnoj gramatičaru pred novim jezikom. Historičar mora organizirati povijesne podatke pred kojima se nalazi svojim vlastitim riječima (ne izrazima koji se nude u povijesnom materijalu) kako bi ih pripremio za priču koju će ispričati u pisanom obliku. Drugim riječima, "da bi povjesničar pokazao 'što se stvarno dogodilo' u prošlosti, prvo mora predstaviti cijeli svežanj događaja o kojima govore dokumenti kao mogući objekt znanja".²⁵ U tom pretkonceptijskom činu historičar "stvara objekt analize te ujedno predodređuje način pojmovnih strategija kojima će taj objekt objasniti".²⁶ No, te strategije nisu neograničene, nego su jednake broju tropa kojima se služe pjesnici: metafora, metonimija, sinegdoha i ironija. White, dakle, tvrdi da je pisanje historije tropološko, što znači da, kao i svaki narativni tekst, historiografski tekst počiva na strukturama zapleta koji se, pak, služi retoričkim tropima ili figurama poput metafore, metonimije, sinegdoha i ironije. Upotrebljavajući te narativne strukture, historičar nudi prikaz slijeda stanja stvari i događaja, priča priču koja predstavlja cjelinu, ali odnosi u priči nemaju temelja u stvarnosti.

Iz toga ne bi trebalo zaključiti da se historičar bavi beskorisnim poslom, poslom koji ne izlazi iz čiste fikcije i u kojem je nemoguće dosegnuti povijesnu zbilju niti biti objektivan. Niti bi trebalo zaključiti da historičar ne može prigovoriti drugom historičaru za manjak objektivnosti ili potpune neutemeljenosti u povijesnim tragovima. Nije riječ, dakle, o prihvaćanju postulata radikalnoga postmodernističkoga skepti-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

cizma. Zanat historičara, kao i drugi zanati, ima svoja proceduralna pravila, od prikupljanja, preko analize dokumenata, do suprotstavljanja mišljenja i zaključivanja na temelju prethodnih radnji. Tih se pravila svaki historičar mora pridržavati i time zadovoljava kriterije znanstvenosti u određenom području. Pitanje, dakako, ostaje može li se time zapriječiti pristranost u odabiru promatranoga i u izvlačenju zaključaka na temelju istraženoga. Na temelju prethodne rasprave, mislim da je to moguće, ali da uvijek postoje rizici da se povjesničar prepusti osobnim pretpostavkama i predrasudama.

Historičar ne bi trebao odbaciti ta teorijska razglabanja kao nepotrebno opterećenje praktičnom poslu kojim se bavi. Morao bi mu posvetiti dostatnu pozornost ponajprije zbog toga što u njegovu poslu nije uistinu riječ samo o praktičnom naporu, nego o poslu s iznimno bremenitim teorijskim pretpostavkama. Posrijedi je, naime, središnje spoznajno pitanje: možemo li spoznati prošlost i, ako je odgovor potvrđan, kako? Stoga mi se čini jednim od važnijih zadataka historičara da ukazuje na svekoliike pretpostavke, od političkih do metafizičkih, sudionika povijesnih događaja koji se opisuju, ali ne manja mu je odgovornost da neprestano preispituje svoje vlastite predrasude. U tomu je, čini mi se, smisao potrebe multidisciplinarnosti u historiografiji na koju se često pozivaju historičari: uz sve druge kvalitete, dobar historičar morao bi posjedovati osnovna znanja o filozofiji ili barem imati smisla za filozofijsko promatranje stvarnosti. U tom smislu nije naodmet podsjetiti na Whiteovo upozorenje da nema historije koja ujedno nije i filozofija povijesti.²⁷

Jedna od funkcionalnijih definicija historije koju sam sreo je sljedeća: "Historija je rekonstruirana prošlost na temelju sadašnjosti kroz argumentirane dokaze unutar javnog diskursa".²⁸ Ne treba čuditi da je definiciju ponudio biblijski historičar i teolog, jer je do nje došao nakon susreta s činjenicom da za historij kršćanstva od časa Isusove smrti do prvih službenih (kanonskih) izvješća o svemu tome postoji iznimno malo podataka. Tu definiciju ističem kao potkrepu uvjerenju da je historija uvijek u određenom stupnju rekonstrukcija, i to na temelju osobnog iskustva, vjerovanja, ideologije i sličnih pretpostavka historičara.²⁹ U historiografskom poslu prošlost je viđena i ispriopovjedana pojmovljem koje je razumljivo sadašnjosti, čime prošlost postaje posredovana te stoga i "neautentična". Povijesna su zbivanja za nas nekoliko puta posredovana te je naš odnos prema njima višestruko odmaknut. Ako je povijesni događaj uopće registriran, prvo odmaknuće od događaja za nas se dogodilo njegovim registriranjem. Drugo odmaknuće nastaje našim pristupom podacima o prošlosti i našom interpretacijom njezina značenja.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

Ne bi ipak trebalo previdjeti činjenicu da historičari od nedavno naglašavaju potrebu povratka narativu u historiografiji, što je odraz sličnih nastojanja od filozofije, preko antropologije, sociologije i psihologije, do teologije. No, interes za narativnost sada je pod vidom njegova prethodnog sadržaja, tj. sadržaja koji je prisutan prije nego se stvarno ozbilji u govorenom ili pisanom obliku.

NEKI PROBLEMI HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE

Problem s historiografijom u bivšim komunističkim zemljama je da je Komunistička partija namjerno iskrivljivala povijest, a historičare je prisilila da svoja istraživanja prilagode zadanoj slici povijesti ili je nalazila sumišljenike koje nije ni morala prisiljavati.³⁰ Ideološke pretpostavke s kojima se pristupalo izradbi povjesnica ne samo da nisu bile objašnjavane, nego nisu smjele biti upitne. Ivo Banac govori o "ozakonjenoj slici povijesti" u bivšim komunističkim režimima, slici koju su obilježavali "shematizam", "protekcijonizam i cenzura" proistekli iz "ideološkog monopola".³¹ Shematizam se naslanjao na historijski materijalizam koji je "počivao na jednoj ideologiziranoj slici ljudske povijesti, u kojoj su se nizale društveno-ekonomske formacije od rodovskog primitivnog komunizma, preko robovlasničkog i feudalnog sustava, do kapitalizma i socijalizma."³² Glede protekcijonizma u historiografiji s Bancem će se složiti svatko tko imalo pozna historiografiju neke od bivših socijalističkih zemalja da je "komunistički režim održavao povlaštenu položaj ljevice i njene povijesti". Još se lakše složiti s njegovom ocjenom da je u komunističkoj "ozakonjenoj slici povijesti" bila dominantna cenzura: "Nije riječ samo o izostavljanju pojedinih osoba ili pojava, nego o prešućivanju i degradiranju čitavih grana povijesti, poput povijesti parlametarizma, religije i uopće duhovnosti."³³ Zapravo je riječ o mnogo drastičnijim zahvatima od izostavljanja. Proces izostavljanja ili uključivanja događaja svakodnevna je pojava u historičarevim postupcima, to je način na koji historičar osmišljava prošlost i oblikuje pamćenje. Jer, smisao prošlih događaja dolazi i od uključenog suda da je vrijedno da budu zapamćeni. Ali u historiografijama bivših socijalističkih zemalja nije riječ samo o uobičajenom procesu izostavljanja i uključivanja nego o svjesnom nastojanju da se radikalno prekine s tradicijom i tako stvori potpuno nova, samonikla, pa stoga i nametnuta interpretacija prošlosti, interpretacija koja je sukladna s ekskluzivnim ideološkim predloškom. U tim historiografijama, što je zasigurno slučaj s hrvatskom, nije riječ samo o prekidu s nadovezivanjem na društvene i nacionalne vrijednosti koje su bile prihvaćene kao samorazumljive i neupitne danosti, nego o prekidu s onim što se držalo vrijednim pamtititi, što je postalo sastavnim dijelom nacionalne memorije.

No, važno je također s Whiteom naglasiti da se ispuštanje događaja provodi prema očekivanjima kulturne sredine ili skupine koju historičar predstavlja ili misli da predstavlja.³⁴ Dosadašnja hrvatska (i/ili bivša jugoslavenska) historiografija eklatantan je primjer kako se ispuštanjem ili predimenzioniranjem prošlih događaja osmišljavala historija. No, kako u okvirima bivše zemlje nije bila riječ samo o uobičajenom redanju događaja prema ideološkim opredjeljenjima nego o izborima događaja prema očekivanjima političkog *establishmenta*, povjesnica je morala biti dodatno iskrivljena.³⁵

Hrvatski historičari ukazivali su i ukazuju na dodatne nedostatke dosadašnje historiografije. Petar Korunić je još 1993. pisao: "Naša historiografija ne samo da mnoge probleme nije otvorila nego je mnoge u svom objašnjenju posve promašila, osobito na području istraživanja sustava politike, društva i strukture ideologije".³⁶ Trpimir Macan se još izravnije okomljuje na dostignuća poslijeratne historiografije: "Povijesna je znanost pod komunizmom općenito govoreći bila kontrolirana i dirigitirana, personalno i tematski. To je ostavilo nesumnjiv ideološki i neznanstven trag u razvoju znanosti, u svijesti njezinih nositelja, u rezultatima".³⁷ Mladen Švab piše: "No poslije tog događaja [pada Berlinskog zida 1989.] i svih onih koji su kod nas više mogući a manje ostvareni, bilo kakvo popravljavanje, ispravljanje ili poboljšavanje tog sustava [marksističke historiografije] dakako da ne dolazi u obzir, a ni njegovi više ili manje istaknuti nositelji i provoditelji ne mogu biti promicatelji slobodnog građanskog društva, u našem slučaju tome primjerene povijesne discipline".³⁸

Da nije riječ samo o vremenu poslije osamostaljenja Hrvatske i društveno-političkih promjena, upozoravam na pritužbe o bivšoj jugoslavenskoj historiografiji Franje Tuđmana iz šezdesetih godina koje je pisao po narudžbi tajnika Ideološke komisije Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske: "Odnos društvenih znanosti i politike jedan je od onih 'vječno' aktualnih pitanja. U našim današnjim, socijalističkim društvenim uvjetima, njihov odnos načelno je bitno izmijenjen. Ipak, u krilu samih društvenih znanosti, uključujući tu i povijesnu znanost, po inerciji još uvijek živi tzv. politički oportunitet. U redovima nekih naših historičara evidentno interferiraju prakticističko-politički sa znanstvenim motivima. Kao da još uvijek povijesna znanost ima svojevrsni kompleks prema politici".³⁹ Podsjećam također na lamentaciju Zvonimira Kulundžića iz 1970. da je tragedija hrvatske historiografije u tome da su njome upravljali "koji su podanički služili dotadašnjim režimima".⁴⁰

Moglo bi se ukazati na još neke nedostatke dosadašnje historiografije. H. White podsjeća na to da je svako povijesno mišljenje neminovno isprepleteno s ideologijom.⁴¹ U svakom

povijesnom predstavljanju svijeta nalazi se određena ideološka komponenta (anarhističkog, konzervativnog, radikalnog ili liberalnog oblika).⁴² Time se ne želi reći da historičar uvijek svjesno promiče svoja ideološka stajališta, nego samo da oblik, forma koju daje svojem povijesnom opisu sadrži jedan od četiri oblika ideoloških implikacija. Historičareve ideološke pozicije pokazuju se u tretiranju društvenih mijena, u odnosu prema budućnosti, u odnosu prema društvu te osobito u ocjeni sadašnjeg društvenog *establishmenta*. Oslanjajući se na Mannheim, White osobito naglašava da odnos prema povijesnom "napretku" sadržava ne samo vrednovanje povijesne zbilje, nego i forme povijesnog znanja.⁴³

Whiteovo razmišljanje upućuje nas na razloge prenaplašene važnosti "modernizacije" i "modernizacijskih procesa" u hrvatskoj povijesti novijega razdoblja. Štoviše, još i danas se čini da je to najvažnija tema hrvatske povijesti druge polovice XIX. stoljeća. No, usprkos naglašenoj važnosti u hrvatskoj historiografiji, sam izraz nije dostatno objašnjen. Čini se da je prevladavajuće značenje izraza u hrvatskoj historiografiji suglasno s uporabom Cyrila Blacka za kojeg je "modernizacija" gotovo jednoznačna s "industrijalizacijom", a odnosi se na rezultate procesâ koji su započeli u Engleskoj koncem XVIII. stoljeća.⁴⁴ To je ipak prilično skućeno značenje izraza, pogotovo kad se uzme u obzir da se izrazom "modernizam" oznaćavaju inovacijski procesi u umjetnosti – od književnosti do slikarstva i arhitekture, iako ne postoji suglasje ni o preciznom definiranju tog izma.⁴⁵ Uporaba izraza "modernizacija" tim više zbunjuje jer je opterećena ideološkim bremenom, kao što je slučaj u hrvatskoj historiografiji. Zadržavajući industrijalizaciju kao svoje osnovno znaćenje, izrazom "modernizacije" oznaćavaju se svi inovacijski procesi koje je propagirao liberalizam – od školstva i uprave do položaja Katolićke crkve i vjere općenito u društvu. Problem nastaje kad se sve što je novo vrednuje kao bolje, kao napredak, štoviše povijesni napredak te, sukladno tome, sve što se ne pokorava tom "napretku" ili mu se, štoviše, opire, vrednuje se kao retrogradno, nazadno, manje vrijedno. Umjesno je pitati do kakva znanja historičar dolazi kad unaprijed "zna" da su industrijalizacija i tehnološke inovacije "napredak" u odnosu na prethodno razdoblje povijesnog tijeka. Nije li tim "znanjem" već unaprijed predodređen izbor osoba, događaja, ideologija i svjetonazora, a time i zaključak o "povijesnoj istini"? Pritom mogu nastati neobićno zapleteni obrati, kao kad se ideologija, koja u sebi sadržava naglašeno liberalna načela i opredjeljenja (pravaštvo u različitim izvedenicama), proglašava zbog historičareve ideološke opcije reakcionarnom, konzervativnom i retrogradnom. U svakom slučaju, ta se pitanja ne bi smjela olako otpisati kao čisto teorijska.

S tim u svezi je i pozivanje hrvatskih historičara na znanstvenost, osobito u kontekstu prozivanja zbog neznanstvenosti suprotnih mišljenja.⁴⁶ Takva praksa podsjeća na naivno realistične i pozitivističke modele znanosti, jer polazi od uvjerenja da se historijska znanost, kao i egzaktne znanosti, oslanja na podatke koji su stalni i nepodložni ideološkim, političkim, epohalnim i inim utjecajima.⁴⁷ I White je prilično skeptičan prema takvim postupcima. Ponajprije, povijest se razlikuje od znanosti upravo po tome što se sami historičari ne slažu "ne samo o tome koje su zakonitosti društvenih uzročnosti na koje bi se mogli pozvati u objašnjenju određenog slijeda događaja, nego ni o tome koji bi oblik 'znanstveno' objašnjenje trebalo imati".⁴⁸ To znači, zaključuje White, "da su historijska objašnjenja nužno temeljena na raznim metahistorijskim pretpostavkama o naravi povijesnog područja, pretpostavkama koje rađaju različitim koncepcijama *vrsta objašnjenja* koja se mogu upotrijebiti u historiografskoj analizi".⁴⁹ Riječ je, dakle, o onim istim prekritičkim okvirima iz kojih autor osmišljava stvarnost, a koje Kuhn naziva paradigmatama. White je svjestan da su u historičarskom cehu samo formizam (identifikacija jedinstvenih objekata ili različitih tipova pojavnosti u povijesnom prostoru) i kontekstualizam (objašnjenje događaja iz "konteksta" njihova događanja) prihvaćeni kao profesionalno prihvatljivi, iako mu nije jasno zašto se odbacuju organistički (raspoznavanje pojedinosti kao sastavnice sintetičkih procesa; naglasak na cilju povijesnih procesa) i mehanistički (traganje za uzročnim zakonitostima otkrivenima u povijesnom prostoru) modeli, osim na temelju nekih izvanepistemoloških razloga. Ti razlozi su bilo etičke (moralne) bilo ideološke naravi.⁵⁰ A kad je o njima riječ, White upozorava da ne postoje izvanideološka uporišta na kojima bi se moglo arbitrirati između različitih ideoloških opredjeljenja.⁵¹

U slučaju hrvatske historiografije takav neprijateljski odnos prema drukčijim historiografskim pristupima odraz je također prevelikog utjecaja Analista na nju. Vidjeli smo da su Analisti bili iznimno nesnošljivi prema tradicionalnim postupcima u historiografiji, ali je njihova netrpeljivost proizlazila iz ideoloških opredjeljenja, iz preduvjerenja da povijesni procesi u kojima sudjeluju osobe, subjekti, nisu važni, nego su bezlični, materijalni procesi čimbenici koji historiografiji osiguravaju karakter znanstvenosti. Mnogo od te nesnošljivosti preneseno je i u hrvatsku historiografiju u kojoj se također zrcalio, ali i svjesno poticao, materijalistički svjetonazor te su ideje Analista nalazile izravan odjek kod nekih hrvatskih historičara.⁵² Ta je nesnošljivost pojačana i uvjerenjem popularnim i među marksističkim i nemarksističkim društvenim teoretičarima da se narav povijesnih procesa može spoznati na osnovama koje su u biti lišene vrednovanja.⁵³

POSTOJI LI NOVA PARADIGMA HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE?

Upozoravam na još jednu Bančevu opasku u proljeće 1992. kad je pisao svoj tekst: "Historiografije zemalja nasljednica [Jugoslavije] bit [će] nejednake u skladu, kakvoći i usmjerenju, ovisno o stupnju ideologizacije u svakoj od njih. Povjesničarski ceħ imat će težak zadatak pri uklanjanju ne samo nasljeđa komunističkog komandiranja nego i posljedica postkomunističkih rascjepa".⁵⁴ Kakav je sklad, kakva kakvoća, kakvo usmjerenje sadašnje hrvatske historiografije? Je li zadržala ideologizaciju kao svoju matricu? Je li se oslobodila komunističkog komandiranja? Je li postala odrazom postkomunističkih rascjepa?

Postoje naznake da se barem u dijelu hrvatske historiografije od 1991. do danas nije dogodio odlučan odmak od tog naslijeda.⁵⁵ To se ponajprije odnosi na prihvaćanje manjkavosti historiografije kao posljedice specifičnih iskrivljenosti gledanja pod utjecajem (komunističke) ideologije i totalitarne politike. S psihološkoga stajališta to je razumljivo: teško je priznati prošle promašaje; lakše je sitnim pomacima izmijeniti svoje dosadašnje pisanje i naučavanje. Čini mi se da svjedočimo upravo takvu procesu. To se, dakako, odnosi samo na one slučajeve kad postoji volja da se suoči s inherentnim manjkavostima historiografije u komunističkim sustavima. Postoje, vidjeli smo, i oni koji misle da su bilo kakva priznanja i bilo kakvi ispravci nepotrebni. Takva se stajališta osobito odražavaju u nekim kritičnijim razdobljima novije hrvatske povijesti i u nekim područjima od kojih je religijska tematika samo jedno.

O "postkomunističkim rascjepima" reći ću nekoliko riječi kasnije. Koje su, međutim, sastojnice nove historiografske paradigme u Hrvatskoj, ako se o novoj paradigmi može uopće govoriti?

Nesporno je da je težnja za nacionalnom državom bila jedna od važnih komponenata društvenoga života Hrvata u XIX. stoljeću i u dijelu XX. prije utapanja Hrvatske u jugoslavenskoj državi te osobito prije nametanja komunističke diktature. Znakovito je, i važno, da taj ideal nije nestao čak ni u kontekstu komunističke ideologije i političkog ozračja prisilnoga ostvarenja "bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda". Neprijeporno je također da 1990. te razdoblje borbe hrvatskog naroda za očuvanje svježestečene samostalnosti i suvereniteta (1991.-1995.) Republike Hrvatske, a donekle i Republike Bosne i Hercegovine, predstavljaju važnu prekretnicu u narodnom životu Hrvata. Značenje tih događaja može se sigurno promatrati i kao vraćanje prirodne društvene razvojne dinamike, koja je bila nasilno prekinuta, u svoju kolotečinu.

Je li to također prekretnica za hrvatsku historiografiju? Realno je pretpostaviti da historiografija ne može, kao ni društvo, nadoknaditi izgubljeno vrijeme niti se vratiti na točku

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

kad je kontinuitet bio nasilno prekinut. To bi bilo forsiranje koje se ne bi bitno razlikovalo od nasilja nad historiografijom u komunističkom sustavu. Historiografija, kao i društvo, mora prihvatiti činjenicu da je postojala razvojna praznina te da je potrebno napraviti skok koji nije ni siguran niti mu je ishod nedvojen. Treba ipak pitati u što bi hrvatska historiografija mogla skočiti, a da se pritom održi čvrsto na nogama. Ne bi bilo nelogično očekivati da se vrati na ono što joj je bila temeljna preokupacija: nacionalni suverenitet. Vjerujem da ne treba posebno upozoravati na to da u tom slučaju ne bi bila riječ o veličanju ni vlastite države ni vlastite nacije, tj. da ne bi trebalo ponavljati put nacionalizma, kolonijalizma, ekspanzionizma, hegemonizma i drugih povijesnih manifestacija kroz koje su prolazile nacionalne države koje su postigle svoj suverenitet mnogo prije od Hrvata. Naprotiv, ostvarenjem nacionalne države ujedno je nastupilo vrijeme postupne relaksacije od napetosti koju je težnja za nacionalnom afirmacijom nužno proizvela. Umjesto trošenja obilja energije na argumentiranje o potrebi nacionalne države i na pokušaje njezina ostvarenja, treba očekivati da će naponi biti okrenuti prema ostvarenju drugih životnih potreba, kao materijalnog prosperiteta, kulturnog, znanstvenog i svekolikog drugog duhovnog napretka, prema promicanju mira, zdravog okoliša te brojnih drugih općih dobara. U historiografiji bi bilo realno očekivati otvaranje novim historiografskim temama i metodologijama, kao lokalnoj povijesti, povijesti svakodnevice, kulturnoj povijesti, mikropovijesti i sl. U svakom slučaju, za hrvatsku historiografiju nacionalni suverenitet bio bi okvir u kojem bi se ti naponi događali. No, to bi za historiografiju bio također tek početak osmišljavanja nacionalne povijesti iz te nove perspektive, iz nove paradigmatičke određenosti.

Druga važna dimenzija promijenjene paradigme hrvatske povijesti je da pisanje (novije) hrvatske povijesti nije i ne može biti zadovoljavanje očekivanja bilo koje (političke) grupacije. Time, dakako, ne možemo očekivati da historičari neće pisati historiju iz perspektive svojih ideoloških pretpostavka. Ali, ako historičari ne budu pisali historiju da bi zadovoljili neku grupaciju ili neku zamišljenu idealnu kulturnu sredinu – za što sada postoje realne pretpostavke – imat ćemo različite historije, ali historije koje će biti prepoznatljive po uobičajenim ideološkim i inim pretpostavkama, a ne prema dirigiranjima određenih grupacija.

No, i pitanje ideologija mora se postaviti drukčije u promijenjenoj paradigmi. Ne treba zanemariti činjenicu da su ideologije diskutabilne, a povijesna distancija omogućuje da ih ocjenjujemo po njihovim postignutim rezultatima. U okviru hrvatske (novije) povijesti moguće je identificirati vrlo određen broj ideologija čiji su predstavnici imali povijesnu priliku

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

ostvariti barem nešto od ideoloških propisa za ostvarenje kojih su se zauzimali. Danas su rezultati tih nastojanja dio povijesnoga sadržaja koji se može ocjenjivati. Budući da smo ustanovili da se takvo ocjenjivanje ne može dogoditi u prostoru oslobođenom od ideologije, važno je odrediti s kojih ideoloških pozicija ocjenjujemo rezultate ideologija koje su prodefilirale povijesnim prostorom koji se može nazvati "hrvatskim". Pri tome treba imati na umu da nisu sve ideologije imale jednaku priliku da povijesno ostvare nešto od svojega ideološkoga sadržaja, čak ima i onih koje gotovo uopće nisu imale takvu priliku. Ideologija koja je na hrvatskim prostorima imala najviše vremena za političko ostvarenje svojih sadržaja je jugoslavenstvo. S druge strane, ideologija koja gotovo uopće nije imala prilike za svoju političku profilaciju je izvorna starčevićanska, pravaška ideologija. Iz perspektive ostvarenoga nacionalnog suvereniteta logično je očekivati da te ideologije budu valorizirane na posve drugi način nego što je to bio slučaj kad su se promatrale iz drugih paradigmatičkih određenja, pa nije posve neočekivano da zamijene svoje prijašnje predznake i prijašnja mjesta. Ne treba posebno isticati kakve posljedice iz toga slijede za historiografiju. U bivšoj jugoslavenskoj historiografiji dominantna je historiografska pretpostavka bila da je hrvatski nacionalni suverenitet već ostvaren u jugoslavenskoj zajednici naroda. Očekivano, priča hrvatske povjesnice pripovijedala se sukladno toj temeljnoj pretpostavci: sva prošla nastojanja za očuvanje nacionalnoga identiteta i za stjecanje potpunoga suvereniteta koja su se mogla nategnuti u smislu ostvarenog jugoslavenskog zajedništva interpretirala su se u tom smislu i dobivala su prednost pred suprotnim nastojanjima. Nastojanja prema učvršćenju jugoslavenskoga zajedništva interpretirana su kao pozitivne težnje i držala su se naprednima, progresivnima, a nastojanja oko punoga, pa i samo malo potpunijega, ostvarenja nacionalnoga suvereniteta označavala su se "hrvatskim ekskluzivizmom" koji se, dakako, smatrao negativnošću.⁵⁶ U historiografiji u kojoj je (ostvareni) nacionalni suverenitet paradigmatička odrednica realno je očekivati da će uzročno-posljedični slijed povijesnih zbivanja biti drukčiji te da će njihovo vrednovanje biti promijenjeno, a možda i potpuno preokrenuto. Riječ je nesumnjivo o novoj selektivnosti, o novoj odluci koji će prošli događaji biti izabrani, a koji ispušteni s obzirom na izgradnju nacionalne memorije. Ali to izabiranje i to ispuštanje neće biti hirovito i po diktatu politike, nego će biti odraz novih odnosa unutar drukčije paradigmatički određenog prostora. Tako je moguće da će nova selektivnost zapravo biti ispravljanje prijašnjih jednostranosti i ideološko-političkih iskrivljenosti. Možda nije neumjesno pretpostaviti da je tek u ozračju nove paradigme moguće realno ocijeniti pravašku ide-

ologiju. U svakom slučaju, promijenjena paradigma zahtijeva svježije porinuće u smisao (novije) hrvatske povijesti.

Prijeti li opasnost od ponavljanja jednostranosti i neobjektivnosti u historiografiji? Sasvim je sigurno da prijeti. Ali jednostranost se ionako može izbjeći samo uz svjestan napor da se uistinu izbjegne. Nova hrvatska historiografija izbjeći će jednostranost i sačuvati ozračje objektivnosti ako se potruđi da dobro i iscrpno osvjetli sve dimenzije prošlih ideoloških opredjeljenja, što cjelovitiji politički, društveni i ideološki kontekst njihove razradbe te sve političke i ine posljedice takvih nastojanja u prošlosti. S tim u svezi, jedna je od bitnih zadaća historičara da ukazuje na idejne, ideološke, religijske, metafizičke, političke i svake druge pretpostavke prošlih interpretacija historije. Ne manje važna zadaća historičara je da ne prestano preispituje svoje ideološke i političke pretpostavke da se ne dogodi da povijesna priča bude ispričana na način kako bi bilo vladajuća politika bilo neka nova ideologija voljele čuti.

Kakvo je stanje hrvatske historiografije od osamostaljenja do danas? U njoj možda ima preoštrih istupa, karakterističnih za vremena reakcija,⁵⁷ ali se ne čini da smo nadomak ponovne ideologizacije.⁵⁸ No, danas je u hrvatskoj historiografiji primjetan drugi fenomen na koji je upozorio I. Banac: ima sve više znakova postkomunističkih rascjepa i posljedica koje iz toga slijede. Ponekad se čuje prigovor da je sadašnja hrvatska historiografija podijeljena između "državotvornih" i "jugonostalgičarskih" opredjeljenja.⁵⁹ Ta mi se ocjena ne čini previše korisnom ni odrazom stvarnoga stanja. Naprotiv, čini mi se da su sadašnji historiografski prijepori posljedica napetosti proizišlih iz činjenice da se, s jedne strane, u hrvatskoj historiografiji nije dogodio odlučniji odmak od bivše historiografije i, s druge strane, nastojanja da se hrvatska povijest počne razmišljati iz neke druge perspektive, sa stajališta ostvarenoga i dosegnutoga. Stoga mi se čini da prijepor nije oko "državotvornosti", nego da je riječ o napetosti oko promjene paradigme. Na površinu izranja uvjerenje da sastavnice nove paradigme ne mogu više biti težnje prema nadnacionalnim okupljanjima ili prema ideološki zamišljenoj fazi svijeta i povijesti, nego prema osmišljavanju vlastita puta, prema zaštiti vlastitih nacionalnih interesa, ali u zajednici s drugim zemljama i narodima u bližem i daljem susjedstvu.

Razlike u historiografijama u vrijeme komunizma i danas u Hrvatskoj ipak su primjetne. To se može ilustrirati naoko perifernim pojavama, tj. reakcijama na nekoliko televizijskih programa s predmnijevanom povijesnom podlogom. Svojedobno je u Hrvatskoj dosta polemike izazvala televizijska serija *Olujne tišine* (1998.). Za nas je najzanimljivije da su neki historičari prigovorili kako ta filmska priča iskrivljuje povijest,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

jer da navodno nije utemeljena u povijesnoj zbilji. No, neke druge televizijske serije, poput *Moje malo mjesto* ili *Gruntovčani*, koje su također bile temeljene na predmnijevanim povijesnim događajima, a danas se repriziraju, nisu historičarima tako izazovne. Štoviše, te su povijesne priče svojedobno bile predmetom prigovora ideologa i političara zbog toga što su se partijski ljudi prikazivali u negativnom svjetlu. Zašto tako različite reakcije prema pričama koje su temeljene na određenim povijesnim pretpostavkama? Ne ulazeći u ocjenu stručnosti obavljenog posla s gledišta filmskoga zanata te uz očitu razliku da je TV priča *Olujne tišine* drama, a *Moje malo mjesto* i *Gruntovčani* ponajviše komedije, mislim da razloge treba tražiti u činjenici da su se serije prikazivale u radikalno različitim političkim prilikama te su, sukladno tome, imale i različite intencije, ali i različite ideološke implikacije. Važno je, međutim, primijetiti da neke priče skreću na sebe pozornost historičara, dok druge to ne čine te da je u jednom vremenu kritika priče s historijskog stajališta moguća, dok u drugome nije.

Bilo kako bilo, nova paradigma hrvatske historiografije već je na djelu i obrisi novih historiografskih postignuća već su vidljivi. Vidljivi su u naporima nadolazećih, mlađih, naraštaja koji nisu navikli, a s vremenom će bivati još manje, na direktive i na nametanje ideoloških obrazaca. Nažalost, zbog ustroja hrvatske sveučilišne nastave još su sputavani nametanjem starih shema i ideoloških obrazaca ili im pojedinci ponovno s pozicija političke moći žele nametnuti kodeks ponašanja i opseg interesa (što se također može pripisati ostacima prošloga komunističkog režima). No, to su prolazne teškoće koje više jednostavno nisu u mogućnosti utjecati na mlade ljude. Stoga neće biti ni u mogućnosti da zapriječe izradbu hrvatske historiografije oslobođene od diktata bilo politike bilo ideologije.

BILJEŠKE

¹ François Furet, *Le Passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Paris, 1995. (hrv. prijevod *Prošlost jedne iluzije. Oglеди o komunističkoj ideji u XX. stoljeću*, Zagreb, 1997.).

² *Le livre noir du communisme – Crimes, terreur, repression*, Paris, 1997., prijevod na bošnjački *Crna knjiga komunizma*, Sarajevo, 1999.

³ V. *Crna knjiga komunizma*, 29-33.

⁴ M. Gross, Wie denkt man kroatische Geschichte? Geschichtschreibung und Identitätsstiftung, *Österreichische Osthefte* 35/1993, 1, 73. kaže da u bivšoj jugoslavenskoj historiografiji nije bilo "izravnog pritiska Centralnog komiteta [Komunističke partije]", cit. u Wolfgang Höpken, "History Education and Yugoslav (Dis-)Integration", *Öl ins Feuer? Oil on Fire?*, ur. Wolfgang Höpken, Hannover, 1996., 99-124. Drugdje priznaje da je "bilo marksizma" u bivšoj jugoslavenskoj historiografiji, pa i u njezinoj, budući da se oslanjala na poljskog historičara Jerzyja Topolskog. No, osim što u tom priznanju nije jasno da je To-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

poljski bio član Centralnog komiteta poljske komunističke partije, Grossova ostaje pri ocjeni da je to bilo "korisno" (*Suvremena historiografija*, Zagreb, 1996., 13, bilj. 10).

⁵ V. Darko Hudelist, "Strahoviti sukob dr. Vladimira Bakarića i dr. Franje Tuđmana zbog Hrvatske banovine", *Globus*, 6. prosinca 1996., 58-61 (60-61), usp. F. Tuđman, *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Zagreb, 1989., passim.

⁶ Mladen Švab, "U povodu knjige Mirjane Gross Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja", *ČSP* 28./1996., 3., 457-462. upozorio je da je M. Gross u svakom novom izdanju svoje knjige o historiografiji uzimala članove centralnih komiteta komunističkih partija koji su se "bavili" poviješću za mjerodavne interpretacijske uzore.

⁷ Nikša Stančić, "Što su sve povjesničari izmislili. U povodu najnovijih radova dr. Petra Korunića", *Časopis za suvremenu povijest* (ČSP), 25/1993., 2-3, 247-260 (248); ISTI, "Odgovornost, profesionalnost i etičnost u hrvatskoj historiografiji – u povodu odgovora dr. Petra Korunića", *ČSP* 26./1994., 3., 503-515; ISTI, "'Politički katolicizam' i 'katoličko hrvatstvo' u knjizi mr. Marija Streche" u Mario Strecha, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897-1904)*, Zagreb, 1997., VI-XV; Petar Korunić, "Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas", *Radovi*, 31/1998., 167-179; Mirjana Gross, "O 'shematizaciji' i 'preocjenjivanju' hrvatske povijesti u knjizi: Jure Krišto, *Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918*, Zagreb 1994", *Historijski zbornik XLVII./1994.*, br. 1, 145-161.

⁸ *Hrvatska revija* (HR), Zagreb, 48/1998., br. 4, posvetila je cijelu sekciju problemima hrvatske historiografije, a radove su napisali Neven Budak, Darko Dukovski, Ivo Rendić Miočević, Franjo Šanjek, Mario Strecha, Damir Agičić i Hrvoje Matković.

⁹ Kongres je održan od 9. do 11. prosinca 1999., a na sjednici sekcije o historiografiji 9. prosinca sudjelovao sam s ovim, bitno kraćenim, prilogom.

¹⁰ Hayden White, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, New York, 1999., 225, bilj. 1 smatra da je takav utjecaj politike na historiografiju samorazumljiv u svim totalitarističkim sustavima. S takvim stajalištem se slaže Hrvoje Matković, "Napomene uz proučavanje povijesti Jugoslavije", *HR* 48./1998., br. 4., 828-834.

¹¹ O modelima u znanosti v. Ian G. Barbour, *Myths, Models and Paradigms. A Comparative Study in Science and Religion*, New York, 1974., 34-35.

¹² Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, London, 1962.; usp. Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb, 1996., 359-360.

¹³ Usp. *Theories of History*, ur. Patrick Gardiner, London, 1959.; William H. Dray, *Philosophical Analysis and History*, New York, 1966.; Isti, *Philosophy of History*, Englewood Cliffs, 1964.; R. F. Atkinson, *Knowledge and Explanation in History*, Ithaca, 1978.

¹⁴ Usp. Fernand Braudel, *Ecrits sur l'histoire*, Paris, 1969.; Isti, "The Situation of History in 1950", *On History*, Chicago, 1980.; François Furet, "Quantitative History", *Historical Studies Today*, ur. F. Gilbert i S. R. Graubard, New York, 1972.; ISTI, "Introduction" u *In the Workshop of His-*

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

tory, Chicago, 1984.; *The Historian between the Ethnologist and the Futurologist*, ur. Jerome Dumoulin i Dominique Moisie, Paris – Hague, 1973. Držim da je tu sidrište optužaba o navodnoj "neznanstvenosti" protivnih tumačenja povijesti, tako brojnih u bivšoj jugoslavenskoj historiografiji, optužaba koje su još unosne i u sadašnjoj hrvatskoj historiografiji.

¹⁵ H. White, *The Content*, 33. drži da kod Analista nije riječ o dramatskoj naravi novele, nego o "odbojnosti prema vrsti literature koja stavlja ljudska bića umjesto materijalnih procesa u središte interesa te koja smatra da ti subjekti imaju nekakvu kontrolu nad svojim sudbinama".

¹⁶ Usp. Roland Barthes, *Elements of Semiology*, New York, 1968.; Isti, "Le Discours de l'histoire", *Social Science Information*, Paris, 1967.; grupa TEL QUEL, *Théorie d'ensemble*, Paris, 1968.; Jacques Derrida, "The Law of Genre", *Critical Inquiry* 7/1980., br. 1, 55-82; Isti, "La structure, le signe et le jeu dans le discours des sciences humaines", u *L'écriture et la différence*, Paris, 1967.; Paolo Valesio, *The Practice of Literary Semiotics: A Theoretical Proposal*, Urbino, 1978.; Isti, *Novantiqua: Rhetorics as a Contemporary Theory*, Bloomington, Ind., 1980.; *Poetics Today: Narratology* I, II, III, 2 sv., Tel Aviv, 1980.-1981.; *Critical Inquiry*, 6/1980., br. 1.

¹⁷ Za Lévi-Straussa historiografija se može smatrati metodom analize, ali metodom koja nema svojega specifičnoga objekta; v. Claude Lévi-Strauss, *The Savage Mind*, London, 1966.

¹⁸ Hans-Georg Gadamer, *Le probleme de la conscience historique*, Louvain, 1963; Paul Ricoeur, *History and Truth*, Evanston, Ill., 1965; Isti, "The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text", *Social Research*, 38/1971., br. 3; Isti, "Expliquer et comprendre", *Revue philosophique de Louvain* 55/1977; ISTI, "Narrative Time", *Critical Inquiry* 7/1980., br. 1.

¹⁹ Hayden White, *Metahistory. The Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*, Baltimore & London, 1973.; Isti, *The Content of the Form*; Isti, *The Names of History: On the Poetics of Knowledge*, New York, 1994.

²⁰ H. White, *Metahistory*, 1.

²¹ Isto, 2.

²² Isto, 4.

²³ Isto.

²⁴ Isto, 30-31.

²⁵ Isto, 30-31.

²⁶ Isto, 31.

²⁷ Isto, xi.

²⁸ John Dominic Crossan, *The Birth of Christianity*, San Francisco, 1998., 20 ("History is the past reconstructed interactively by the present through argued evidence in public discourse").

²⁹ Čak je i M. Gross svjesna zahtjeva za napuštanjem predodžaba o historiji kao znanosti koja se neumitno vodi čvrstim činjenicama, iako sama nije posve uvjerena u to. No, i sama je morala zaključiti da "interpretacije prošlosti ovise o povijesnoj situaciji i društvu u kojemu autor živi", M. Gross, *Suvremena historiografija*, 356-361 (361).

³⁰ V. H. Matković, "Napomene uz proučavanje".

³¹ Ivo Banac, *Protiv straha*, Zagreb, 1992., 43-44.

³² Isto, 43.

³³ Isto, 45.

³⁴ H. White, *The Content*, 10.

³⁵ *Hrvatski leksikon*, Zagreb, 1966., pod uredništvom dr. Antuna Vujića, ima natuknice o posve minornim sudionicima partizanske borbe na prostorima Hrvatske, ali nema, primjerice, o mnogim biskupima u Hrvatskoj.

³⁶ Petar Korunić, "O određenju nacionalne zajednice u hrvatskoj politici u 19. stoljeću", *Časopis za suvremenu povijest*, 25./1993., 2-3., 261-285 (265); Isti, "Objektivnost' spoznaje u povijesnoj znanosti: Odgovor na polemički članak dr. Nikše Stančića" *ČSP*, 26/1994., 1., 135-149.

³⁷ Trpimir Macan, "Pogled na razvitak i stanje hrvatske povijesne znanosti", *Hrvatska i održivi razvitak*, Zagreb, 1998., 231-241 (238)

³⁸ M. Švab, "U povodu knjige Mirjane Gross", 457-462.

³⁹ F. Tuđman, *Bespuća*, 48.

⁴⁰ Zvonimir Kulundžić, *Tragedija hrvatske historiografije: O falsifikatorima, birokratima, negatorima, itd. itd... hrvatske povijesti*, Zagreb, 1970., 7.

⁴¹ White definira ideologiju kao "rukohvat propisa za zauzimanje stajališta u sadašnjem svijetu društvene prakse i djelovanje na temelju njih (bilo da se svijet promijeni ili da se zadrži u sadašnjem stanju" (*Metahistory*, 22).

⁴² H. White, *Metahistory*, 21-22.

⁴³ Isto, 25-26.

⁴⁴ Cyril M. Black, *The Dynamics of Modernization: A Study in Comparative History*, New York, 1966., 5-7., 186-192.

⁴⁵ V. William R. Everdell, *The First Moderns. Profiles in the Origins of the Twentieth-Century Thought*, Chicago – London, 1997., 1-12.

⁴⁶ S time je povezano i stajalište da je svrha povijesnog i svakog drugog istraživanja istina (M. Gross, *Suovremena historiografija*, 361). N. Budak, "Vjerovanje u povijest", *HR* 48/1998., br. 4, 783-787. dovodi to stajalište u pitanje: "Istina je rezultat naše interpretacije, našeg shvaćanja i vjerovanja, pa onda ni autor teksta koji opisuje neko zbivanje (događaj, stanje, pojavu, proces, statistiku) ne može znati posreduje li istinu ili ne, nego u to može samo vjerovati" (785).

⁴⁷ Možda treba istaknuti pojavnost u hrvatskoj historiografiji da prozivanje drugih zbog navodne neznanstvenosti ne uključuje i objašnjenje koji bi se kriteriji imali ispuniti za postizanje znanstvenosti, v. Mario Strecha, "Hrvatska historiografija – grana ideologije ili znanstvena disciplina o povijesti?", *HR* 48/1998., br. 4., 815-819., usp. Jure Krišto, "Ponovljena pljuska hrvatskim katolicima: u povodu knjige Marija Streche *Katoličko hrvatstvo*", *ČSP*, 30./1998., 1., 177-186. Za razliku od Streche, N. Budak specificira da se neznanstvenost pristupa ogleda u namjernom izmišljanju podataka, svjesnom zanemarivanju izvora i svjesnom subjektivnom interpretacijom teksta (N. Budak; "Vjerovanje u povijest", 787).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

⁴⁸ H. White, *Metahistory*, 12.

⁴⁹ Isto, 13. Te vrste objašnjenja mogu biti, kako smo vidjeli, formistička, organistička, mehanistička ili kontekstualna.

⁵⁰ Isto, 19-20.

⁵¹ Isto, 26.

⁵² M. Gross, "Opravdanja tradicionalne historije i počeci njene krize potkraj 19. i na početku 20. stoljeća", *ČSP* 6/1974., 2, 95. piše: "Današnji historičar, koji zna da mu je osnovni zadatak istraživanje društvenih procesa i da zato mora krenuti novim, još uvijek vrlo nesigurnim, putovima, može se samo s bolnim osmijehom osvrnuti na navne iluzije samozadovoljstva i optimizma svojih prethodnika potkraj 19. stoljeća – toga stoljeća povijesti". No, autorica je nedavno pisala: "S obzirom na razvoj historiografije u posljednjih dvadesetak godina, ne može se više održati moje tadašnje mišljenje o 'genetičko-strukturalnoj' historiji kao razmjerno dobroj perspektivi za kojom bi trebalo težiti" (*Suvremena historiografija*, 14).

⁵³ *Metahistory*, 284.

⁵⁴ *Protiv straha*, 32.

⁵⁵ Josip Kolanović je morao kritizirati hrvatske historičare, osobito profesore povijesti s Odsjeka za povijest Sveučilišta u Zagrebu, zbog dopuštanja kao suurednika časopisa *Österreichische Osthefte* Austrijskog instituta za istočnu i jugoistočnu Europu u Beču (Neven Budak s Odsjeka za povijest je član izdavačkog savjeta časopisa) da se tiska neujednačena slika Hrvatske te, posebice, neistine o Katoličkoj crkvi u vrijeme Drugoga svjetskog rata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj autora Holma Sundhaussena. Ti su prilozi objavljeni kao knjiga *Kroatien. Landskunde, Geschichte, Kultur, Politik, Wirtschaft, Recht*, Wien, Köln, Weimar, 1995., v. J. Kolanović, "Nije to istina o NDH", *Vjesnik*, 20-22. veljače, 1996. Toj bi se knjizi dalo još štošta prigovoriti, a odabir suradnika bio bi najmanji prigovor.

⁵⁶ N. Stančić, *Predgovor*, V. Novak, *Magnum tempus*, Beograd, 1987., nepaginirano, suprotstavlja nastojanje za jugoslavenskim zajedništvom i "hrvatski ekskluzivizam".

⁵⁷ F. Šanjek "Hrvatska historiografija između Scile i Haribde ili povijesna znanost u Hrvata. Ostvarenja i perspektive", *HR* 48/1998., br. 4, 805-814. u nekoliko nejasnih rečenica prigovara mi, čini se, zbog moje navodne "jednostranosti" i "zagriženosti", iako mi zapravo odgovara na moj prigovor zbog njegove uloge u propagandi jednog, u najboljem slučaju nedorađenog, magistarskog rada (813).

⁵⁸ O navodnoj novoj ideologizaciji u hrvatskoj historiografiji najviše piše M. Strecha, iako ne daje konkretne primjere takvih postupaka, usp. M. Strecha, "Hrvatska historiografija – grana ideologije ili znanstvena disciplina o povijesti?", *HR* 48/1998., br. 4, 815-819.

⁵⁹ Splitski satirički list *Feral Tribune* od 14. rujna 1998. svrstao me u "državotvorce", što je za njih negativno, kako bi valjda po prepoznatljivoj formuli mogli istaknuti one s kojima se ne slažem u nekim pitanjima u historiografiji kao pozitivce.

LITERATURA

- Atkinson, R. F. (1978), *Knowledge and Explanation in History*, Ithaca.
- Banac, I. (1992.) *Protiv straha*, Zagreb.
- Barbour, I. G. (1974), *Myths, Models and Paradigms. A Comparative Study in Science and Religion*, New York.
- Barthes, R. (1967), *Le Discours de l'histoire*, Social Science Information, Paris.
- Barthes, R. (1968), *Elements of Semiology*, New York.
- Black, C. M. (1966), *The Dynamics of Modernization: A Study in Comparative History*, New York.
- Braudel, F. (1969), *Ecrits sur l'histoire*, Paris.
- Braudel, F. (1980), *The Situation of History in 1950, On History*, Chicago.
- Budak, N. (1998), Vjerovanje u historij, *Hrvatska revija* 48(4): 783-787.
- Critical Inquiry* (1980), 6(1).
- Crossan, J. D. (1998), *The Birth of Christianity*, San Francisco.
- Crna knjiga komunizma* (1999), Sarajevo.
- Derrida, J. (1967), La structure, le signe et le jeu dans le discours des sciences humaines. U: *L'écriture et la différence*, Paris.
- Derrida, J. (1980), The Law of Genre, *Critical Inquiry* 7(1): 55-82.
- Dray, W. H. (1964), *Philosophy of History*, Englewood Cliffs.
- Dray, W. H. (1966), *Philosophical Analysis and History*, New York.
- Everdell, W. R. (1997), *The First Moderns. Profiles in the Origins of the Twentieth-Century Thought*, Chicago – London.
- Feral Tribune* (1998), Split, 14. rujna.
- Furet, F. (1972), Quantitative History. U: Gilbert F. i Graubard S. R. (ur.), *Historical Studies Today*, New York.
- Furet, F. (1984), Introduction. U: *In the Workshop of History*, Chicago.
- Furet, F. (1995), *Le Passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Paris.
- Furet, F. (1997), *Prošlost jedne iluzije. Oglеди o komunističkoj ideji u XX. stoljeću*, Zagreb.
- Gadamer, H. G. (1963), *Le probleme de la conscience historique*, Louvain.
- Gross, M. (1974), Opravdanja tradicionalne historije i počeci njene krize potkraj 19. i na početku 20. stoljeća, *Časopis za suvremenu historiju* 6(2).
- Gross, M. (1994), O "shematizaciji" i "preocjenjivanju" hrvatske historije u knjizi: Jure Krišto, *Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918*, Zagreb 1994", *Historijski zbornik XLVII*. (1): 145-161.
- Gross, M. (1993), Wie denkt man kroatische Geschichte? Geschichtsschreibung und Identitätsstiftung, *Österreichische Osthefte* 35(1).
- Gross, M. (1996), *Suovremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb.
- Höpken, W. (1996), History Education and Yugoslav (Dis)Integration. U: Höpken, W. (ur.), *Öl ins Feuer? Oil on Fire?*, Hannover, 99-124.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

- Hudelist, D. (1996), Strahoviti sukob dr. Vladimira Bakarića i dr. Franje Tuđmana zbog Hrvatske banovine, *Globus*, 6. prosinca, 58-61.
- Khun, T. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, London.
- Kolanović, J. (1996), Nije to istina o NDH, *Vjesnik*, 20-22. veljače.
- Korunić, P. (1993), O određenju nacionalne zajednice u hrvatskoj politici u 19. stoljeću, *Časopis za suvremenu historiju*, 25(2-3): 261-285.
- Korunić, P. (1994), "Objektivnost" spoznaje u povijesnoj znanosti: Odgovor na polemički članak dr. Nikše Stančića, *Časopis za suvremenu povijest*, 26(1): 135-149.
- Korunić, P. (1998), Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas, *Radovi*, 31: 167-179.
- Krišto, J. (1998), Ponovljena pljuska hrvatskim katolicima: u povodu knjige Marija Streche *Katoličko hrvatstvo*, *Časopis za suvremenu historiju*, 30(1): 177-186.
- Kroatien. Landskunde, Geschichte, Kultur, Politik, Wirtschaft, Recht* (1995), Wien, Köln, Weimar.
- Kulundžić, Z. (1970), *Tragedija hrvatske historiografije: O falsifikatorima, birokratima, negatorima, itd. itd... hrvatske povijesti*, Zagreb.
- Le livre noir du communisme – Crimes, terreur, repression* (1997), Paris.
- Lévi-Strauss, C. (1966), *The Savage Mind*, London.
- Macan, T. (1998), Pogled na razvitak i stanje hrvatske povijesne znanosti, *Hrvatska i održivi razvitak*, Zagreb: 231-241.
- Matković, H. (1998), Napomene uz proučavanje povijesti Jugoslavije, *Hrvatska revija* 48(4): 828-834.
- Poetics Today: *Narratology* I, II, III (1980-1981), 2 sv., Tel Aviv.
- Ricoeur, P. (1965), History and Truth, *Evanston*, Ill.
- Ricoeur, P. (1971), The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text, *Social Research*, 38(3).
- Ricoeur, P. (1977), Expliquer et comprendre, *Revue philosophique de Louvain* 55.
- Ricoeur, P. (1980), Narrative Time, *Critical Inquiry* 7(1).
- Stančić, N. (1980), Predgovor, V. Novak, *Magnum tempus*, Beograd.
- Stančić, N. (1993), Što su sve historičari izmislili. U povodu najnovijih radova dr. Petra Korunića, *Časopis za suvremenu historiju*, 25(2-3): 247-260.
- Stančić, N. (1994), Odgovornost, profesionalnost i etičnost u hrvatskoj historiografiji – u povodu odgovora dr. Petra Korunića, *Časopis za suvremenu historiju* 26(3): 503-515.
- Stančić, N. (1997), 'Politički katolicizam' i 'katoličko hrvatstvo' u knjizi mr. Marija Streche. U: Mario Strecha, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897-1904.)*, Zagreb, VI-XV.
- Strecha, M. (1998), Hrvatska historiografija – grana ideologije ili znanstvena disciplina o povijesti?, *Hrvatska revija* 48(4): 815-819.
- Šanjek, F. (1998), Hrvatska historiografija između Scile i Haribde ili povijesna znanost u Hrvata. Ostvarenja i perspektive, *Hrvatska revija* 48(4): 805-814.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

Švab, M. (1996), U povodu knjige Mirjane Gross *Suvremena historiografija*. Korijeni, postignuća, traganja, *Časopis za suvremenu historiju* 28(3): 457-462.

Tel Quel (1968), *Théorie d'ensemble*, Paris.

The Historian between the Ethnologist and the Futurologist (1973), U: Dumoulin Jerome i Moisie Dominique (ur.), Paris – Hague.

Theories of History (1959), Gardiner Patrick (ur.), London.

Tuđman, F. (1989), *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Zagreb.

Valesio, P. (1978), *The Practice of Literary Semiotics: A Theoretical Proposal*, Urbino.

Valesio, P. (1980), *Novantiqua: Rhetorics as a Contemporary Theory*, Bloomington, Ind.

White, H. (1973), *Metahistory. The Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*, Baltimore & London.

White, H. (1994), *The Names of History: On the Poetics of Knowledge*, New York.

White, H. (1999), *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, New York.

Old and New Paradigms of Croatian Historiography

Jure KRIŠTO
Croatian Institute for History, Zagreb

Croatian historiography is faced with a very peculiar difficulty. On the one hand, Western historians acknowledge a great influence of the idea of Communism in Western education, notably historiography. On the other hand, some recognised Croatian historians reject the idea that Marxism and the Communist party influenced historiography to any substantial degree. They, therefore, reject the idea that (their) historiography should be revised or corrected. Moreover, any attempt in that direction, even any historical interpretation that differs from theirs, they qualify as unscholarly and "unscientific". Using theoretical reflections on the nature of "historical thinking", the author disagrees with those Croatian historians and argues that Croatian historiography is faced with a new paradigmatic determination since Croatia gained independence. Former historiography was marked by the paradigm of Yugoslavism as the ultimate realisation of Croatian nationhood and its highest political attainment. Now when historical development demonstrated the unfoundedness of that presupposition, historiography is faced with a different paradigm, which will ultimately challenge former historiographical "truths" and require a fresh look into the (recent) past. This will represent a high moment of Croatian historiography, because it will be, after a long period, freed from political and ideological imposition.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 165-189

KRIŠTO, J.: STARE
I NOVE PARADIGME...

Alte und neue Paradigmen der kroatischen Geschichtsschreibung

Jure KRIŠTO
Kroatisches Institut für Geschichte, Zagreb

Die kroatische Geschichtsschreibung hat sich mit einem spezifischen Problem auseinanderzusetzen. Einerseits kommt von westlichen Historikern das Eingeständnis, dass die Idee des Kommunismus auf die Bildungssysteme des Westens, insbesondere auf die Geschichtsschreibung einen großen Einfluss ausgeübt habe. Andererseits aber verwerfen einige angesehenere kroatische Historiker dieselbe Ansicht, wonach Marxismus und Kommunistische Partei die Geschichtsschreibung wesentlich beeinflusst haben. Daher sträubt man sich in diesen Kreisen auch gegen eine Revidierung und Korrigierung der Historiographie. Vielmehr wird jeder diesbezügliche Versuch, sogar jeder abweichende historiographische Ansatz als "unwissenschaftlich" bezeichnet. In Anlehnung an theoretische Überlegungen zum "Wesen des historischen Denkens" bringt der Verfasser des Artikels seine Nichtübereinstimmung mit den genannten kroatischen Historikern zum Ausdruck. Er stellt die Behauptung auf, dass mit Erlangung der staatlichen Unabhängigkeit die kroatische Geschichtsschreibung sich mit einer neuen paradigmatischen Bestimmung konfrontiert sehe. Die vormalige Historiographie sei geprägt gewesen durch das Paradigma der jugoslawischen Nation als der Erfüllung der kroatischen nationalen Entwicklung und als des höchsten politischen Ziels. Nun, da die Geschichte dieser Voraussetzung jegliche Grundlage entzogen habe, sähen sich die Historiker einem anderen Paradigma gegenüber, das die "historiographischen Wahrheiten" der Vergangenheit letztlich prüfen und einen erneuten, frischen Blick auf die (unmittelbar zurückliegende) Vergangenheit fordern werde. Dies würde, so die Meinung des Autors, einen wahrhaft frischen Wind in der einheimischen Geschichtsschreibung wehen lassen, sodass diese nach langer Zeit von politischen und ideologischen Auflagen aller Art endlich befreit wäre.